

УДК 371.8

ІРИНА ЯРОЩУК,*кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет);***ОЛЬГА БЛАШКІВ,***кандидат філологічних наук, доцент
(Україна, Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет)***IRYNA YAROSHCHUK,***candidate of pedagogics, assistant professor
(Ukraine, Ternopil, Ternopil National Economic University);***OLHA BLASHKIV,***candidate of philology, assistant professor
(Ukraine, Ternopil, Ternopil National Economic University)*

Проблема формування готовності майбутнього економіста до іншомовного професійного спілкування

The Problem of Forming Future Economist's Readiness to Foreign Language Professional Communication

Визначено основні чинники готовності майбутнього економіста до іншомовного професійного спілкування, з-поміж яких сформованість функціональної мовної особистості майбутнього економіста; умінь та навичок професійної мовленнєвої та комунікативної поведінки; наявність відповідних професійних та комунікативних здібностей, якостей, знань, умінь і навичок у майбутнього фахівця. Обґрунтовано суть понять «мовна особистість економіста» та «мовленнєва поведінка економіста». Виокремлено основні чинники, що впливають на засвоєння певної сукупності алгоритмів професійно-комунікативної поведінки. З'ясовано, що навчальний процес у ВНЗ економічного профілю є спеціально організованим і супроводжується постійним відтворенням різнопланових комунікацій із урахуванням професійної тематики. Доповнено професіограму майбутнього економіста з позиції ділової комунікації. Конкретизовано специфіку економічної діяльності, яка передбачає оволодіння навичками професійного спілкування та вміннями, що забезпечують вирішення професійних завдань. Визначено основні причини недостатнього рівня готовності майбутнього фахівця до професійно-комунікативної діяльності.

Ключові слова: готовність до іншомовного спілкування, мовна особистість, мовна особистість економіста, професійне спілкування, комунікативна ситуація, професійно-комунікативна поведінка, професіограма майбутнього економіста.

The article analyses the scientists' approaches to understanding the essence of research key concepts. The main factors of readiness of the future economist to professional foreign language communication have been determined. They are the maturity of functional linguistic personality of the future economist; the maturity of professional abilities and skills of verbal and communicative behavior; the availability of professional and communicative skills, qualities, and knowledge of future specialists in economic sphere. The essences of the concepts «lingual personality of an economist» and «speech behavior of an economist» are grounded. The main factors that affect the mastering of certain algorithms of professional and communicative behavior are determined. It has been defined that the educational process at the economic university is specially organized. It is accompanied by constant reproduction of diverse professional communications. It has been supplemented the professiogram of future economist from the position of business communication. It has been concretized the specifics of economic activity, which involves mastering the communication skills for fulfillment of professional tasks. The main reasons for low level of readiness of the future expert to professionally-communicative activity are determined. The results of the scientific research that confirm the efficiency of the suggested technique are represented. Prospects for further research have been outlined. It exists the necessity to separate the criteria and indicators which can determine the level of readiness of the future economist for the professional foreign language communication.

Key words: readiness to foreign language communication, lingual personality, lingual personality of an economist, professional communication, communicative situation, communicative and professional behavior, professiogram of future economist.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Фахівці економічного профілю займають вагому нішу у соціальній системі, оскільки від їх професійності залежить діяльність державних установ, що займаються економічними проблемами, підприємств промислової та аграрної сфери, організацій – представників малого, середнього та великого бізнесу тощо. Першочерговим завданнями економістів є дослідження економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, аналіз причин та розробка шляхів подолання криз, підбір методів для досягнення певних економічних цілей.

Розвиток новітніх форм господарювання та співпраця із закордонними партнерами зумовили необхідність удосконалення професійної підготовки майбутнього економіста. Одним із основних напрямів останньої є формування мовної особистості фахівця та рівня його професійних та комунікативних знань, які допоможуть орієнтуватись у сучасних ринкових тенденціях.

На жаль, на сучасному етапі рівень готовності більшості випускників ВНЗ економічного профілю до професійно-комунікативної діяльності є недостатньо високим. Серед причин такого стану необхідно назвати: відсутність позитивної мотивації; недостатнє усвідомлення майбутнім фахівцем значення комунікативної підготовки для ефективного вирішення завдань професійної діяльності; небажання студентів формувати та розвивати уміння і навички професійного спілкування; невідповідність тематики навчальних курсів реальним ситуаціям і завданням професійної діяльності; відсутність налагодженої взаємодії між економічним університетом і реальним сектором економіки.

Аналіз досліджень і публікацій... Результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать про наявність значного інтересу науковців до формування готовності особистості до її майбутньої професійної діяльності та різних підходів у визначенні цього поняття. Ю. Кулюткін та Г. Сухобська трактують готовність як здатність особистості свідомо ставити цілі, будувати плани та обирати способи їх досягнення [11, с. 43]. М. Дяченко та Л. Кандибович визначають готовність як активний, дієвий стан особистості, установку на визначену поведінку, змобілізованість сил з метою виконання певного завдання [7, с. 28]. С. Максименко та О. Пелех характеризують готовність до того чи іншого виду діяльності як «цілеспрямоване вираження особистості, що містить її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, волю та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки» [14, с. 70].

Методологічні дослідження Ш. Амонашвілі [1], Л. Гапоненко [6], Б. Ломова [12] створили вагоме підґрунтя для розгляду готовності до спілкування як психологічного феномена. Науковці дослідили та довели, що остання є важливою умовою розвитку людини, її соціалізації та індивідуалізації. Зокрема Б. Ломов, розглядаючи проблему підготовки до спілкування, стверджує, що у кожній людини відповідні здібності проявляються по-різному [12, с. 36]. Ш. Амонашвілі наголошував на важливості взаємодії учителя та учнів, трактуючи її як «процес, що визначається здатністю учителя встановлювати контакт і знаходити взаєморозуміння з учнями, і який залежить від індивідуального стилю роботи вчителя, від його особистості» як основи комунікації [1, с. 111]. Л. Гапоненко, визначаючи готовність до іншомовного спілкування, стверджує, що це «складне особистісне утворення, яке містить у собі усвідомлене використання студентами іншомовного спілкування як способу професійної взаємодії й засобу обміну професійною інформацією, практичні вміння реалізації комунікативної взаємодії іноземною мовою та спрямоване на підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя» [6, с. 27–28].

Проте, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, названі напрямки досліджень не вичерпують усього кола актуальних питань. Зокрема дискусійною залишається проблема готовності майбутнього економіста до професійно орієнтованого іншомовного спілкування.

Формулювання цілей статті... Отож, метою нашого наукового пошуку є з'ясування сутності поняття готовності майбутнього економіста до професійного іншомовного спілкування. Досягнення поставленої мети зумовлює виконання важливого завдання, яке передбачає необхідність визначення основних чинників такої готовності.

Виклад основного матеріалу... Професійно-комунікативні уміння та навички, які майбутній фахівець отримує в процесі навчання у ВНЗ, є запорукою його професіоналізму. Професійно-орієнтоване вивчення іноземної мови характеризується діяльнісною сутністю та допомагає реалізовувати основне завдання – сформувати мовну особистість економіста за допомогою відтворення на заняттях тих комунікативних ситуацій, які пов'язані із діяльністю майбутнього фахівця.

Навчальна активність студентів, зокрема, на заняттях з іноземної мови, сприяє підсиленню та результативності виховання мовної толерантності студентської молоді, становленню їх культурної ідентичності, розумінню культурних відмінностей різних націй, формуванню духовно багатой мовної особистості, яка в майбутньому досконало володітиме вміннями та навичками вільно користуватися засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Майбутній економіст – це саме той представник еліти нації, формування активної мовної особистості із розвиненими комунікативними здібностями, творчим потенціалом та потребою саморозвитку якого повинно стати одним із першочергових завдань ВНЗ економічного профілю. Реалізація такої педагогічної мети створює передумову для всебічного та гармонійного розвитку мовної особистості майбутнього фахівця економічного профілю і розкриття її неповторного індивідуального образу.

Дослідження феномену «мовна особистість» актуалізує той факт, що «тривалий час учасників спілкування характеризували як ідеальні сутності, відтак як узагальнених носіїв соціальних, інколи психологічних ознак. Насправді людина в комунікацію входить як особистість з усіма властивими їй рисами» [3, с. 187–188]. Психологічні аспекти проблеми формування мовної особистості знайшли своє відображення у працях Г. Богіна [5], М. Жинкіна [8], Ю. Караулова [10], С. Сухих [15], Н. Формановської [18] та ін., які наголошують на комплексності цього поняття. Під «мовною особистістю» розуміємо людину як носія мови та розглядаємо з позиції її здібностей до мовленнєвої діяльності [5, с. 3]. Як слушно зауважує Н. Формановська, «кожна мовна особистість наділена комунікативними, соціальними та психологічними ролями...» [18, с. 66].

«Мовна особистість» є поєднанням в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності [17, с. 93]. До поняття мовна або комунікативна компетенція «належать уміння оперувати засобами мови, тобто добирати ситуації спілкування, дотримуватись норм розмовно-літературного чи писемно-літературного мовлення; навички й уміння автоматичного, швидкого, легкого і доцільного вживання мовних засобів; здатність утворювати (у разі необхідності) нові мовні форми (тобто творчий, креативний аспект); здатність до рецептивних і продуктивних видів комунікації; здатність тих, хто говорить (пише) до аутокорекції; володіння всіма стильовими засобами мови тощо» [3, с. 124].

Партнери зі спілкування не завжди вміють обрати ефективний спосіб поведінки, який би відповідав мотивам і цілям їх професійної діяльності й ситуації спілкування, збігався би з індивідуальними особливостями співрозмовника та дозволяв прогнозувати поведінку партнера. Поняття «спілкування» акумулює в собі досвід попередніх поколінь, а, отже, є невичерпною скарбницею еталонів, які допоможуть у визначенні правильного способу поведінки з конкретною людиною під час виконання певного виду діяльності.

Специфіка економічної діяльності передбачає оволодіння навичками професійного спілкування та вміннями, що забезпечують вирішення завдань, які становлять сутність професійної економічної діяльності, з-поміж основних цілей якої можна виділити оволодіння нормами мовленнєвої поведінки, що забезпечують результативність й ефективність діяльності економіста.

За словами Н. Формановської, «мовна особистість, яка належить до певного часу, країни, регіону, соціальної (зокрема і професійної) групи чи сім'ї, виявляється у мовленнєвій поведінці». Остання, вважає науковець, є складним явищем, яке пов'язане з особливостями виховання, місцем народження і навчання, із середовищем, де зазвичай спілкується людина, з усіма притаманними їй як особистості, представнику соціальної групи та національної спільноти особливостями. Мовленнєва поведінка є стереотипною, а тому виражається у стереотипних висловлюваннях, мовленнєвих кліше, з одного боку, та індивідуальних мовленнєвих виявах цієї особистості – з іншого, хоча не слід забувати і про невербальні засоби комунікації, такі, як міміка, жести чи тональні особливості [19, с. 29].

Поведінка людини в суспільстві жорстко детермінована соціальними нормами, які є найважливішими засобами соціальної регуляції поведінки та за допомогою яких суспільство висуває певні вимоги, що спрямовують, регулюють, контролюють та оцінюють поведінку [4, с. 110]. Збагачення змісту заняття автентичною інформацією у формі зразків мовленнєвої поведінки у типових комунікативних ситуаціях, правилами, законами, принципами та цінностями суспільства, в якому функціонує мова, може забезпечити позитивний результат оволодіння нормами мовленнєвої поведінки та адекватність їх відтворення.

Основою мовленнєвої поведінки майбутнього економіста є багатоступеневий процес, який охоплює декілька етапів:

- 1) етап планування власної мовленнєвої поведінки;
- 2) етап реалізації навичок мовленнєвої поведінки;
- 3) етап адекватного відтворення зразків мовленнєвої поведінки у типовій для професійної сфери ситуації.

Етап планування мовленнєвої поведінки є надзвичайно важливим, адже беручи на себе певну соціальну роль під час здійснення комунікативної діяльності, майбутній економіст спричиняє виникнення варіантів професійно-мовленнєвої поведінки в економічній сфері. Усне професійне

спілкування передбачає усілякі способи взаємодії між співрозмовниками за допомогою вербальних (словесних) і невербальних (жести, міміка, одяг, знаки, символи) засобів, залежно від сприймання інформації, кількості учасників. Під час планування мовленнєвої поведінки необхідно враховувати форми спілкування. Кінцевий позитивний результат спілкування залежить не стільки від мотивів, якими керується людина, скільки від уміння їх сформулювати і викласти [9, с. 301], а рівень спланованості мовленнєвої поведінки майбутнього економіста свідчить про його індивідуально-особистісну готовність до професійно-мовленнєвої комунікації.

Для того, щоб застосовувати набуті знання у певній комунікативній ситуації, необхідно володіти певним досвідом у сфері спілкування. Адже, окрім теоретичного володіння граматичним чи лексичним матеріалом, необхідні ще й навички його практичного застосування. У такій ситуації майбутньому економісту допоможе досвід його повсякденного спілкування у різних сферах життєдіяльності, де він має нагоду спостерігати за мовленнєвою поведінкою оточуючих. Серед основних джерел набуття такої практики, як свідчать результати аналізу емпіричного досвіду підготовки економістів, можна виокремити такі:

- усвідомлення власного досвіду спілкування;
- аналіз досвіду оточуючих (рідних, близьких, друзів чи незнайомих людей, спостереження і вивчення їх щоденних варіантів мовленнєвої поведінки);
- аналіз досвіду, відображеного у літературних джерелах (спостереження за мовними вчинками літературних героїв і використання певних зразків у власній поведінці);
- вивчення досвіду спілкування, що відображений у мас-медіа (варіанти мовленнєвої поведінки дикторів, політиків, громадських і релігійних діячів тощо у конкретній ситуації);
- усвідомлення досвіду, здобутого у процесі застосування новітніх технологій (формування досвіду поведінки шляхом імітації її зразків після прослуховування диска, проведення он-лайн обговорень тощо).

Кожна типова ситуація обслуговується низкою маркерів і виразів мовленнєвої поведінки, які студенти успішно засвоїли ще у дошкільному віці, якщо йдеться про рідну їм мову. Коли ж це стосується вивчення іноземної мови, то доцільно було б використовувати різноманітні ділові ігри, в основі яких реальні ситуації, під час виконання завдань яких майбутні економісти спочатку інтуїтивно приймають рішення, а потім, завдяки отриманим знанням та практиці, формують систему правил мовленнєвої поведінки. Такі норми допоможуть уникнути непорозуміння з носіями мови при природній комунікації. Отож, третій етап, а саме – адекватність відтворення мовленнєвої поведінки, є не лише завершальним, але й визначальним. Завдяки йому можна оцінити професіоналізм вчинків майбутнього економіста в конкретній ситуації.

Отож, у процесі підготовки майбутнього економіста відбувається засвоєння певної сукупності алгоритмів професійно-комунікативної поведінки. Цей процес відбувається під впливом низки чинників, серед яких виокремимо:

- здібності як складне утворення, що має певну структуру. Ця структура визначається вимогами тієї чи іншої професії. Зокрема, професія економіста передбачає здатність тривалий час сконцентруватись та здійснювати одноманітну діяльність, працювати в умовах дефіциту часу та інформації, швидко переходити з одного виду діяльності на інший;
- професійні якості (ерудованість, аналітичне мислення, ділова спритність, комунікабельність тощо).

Дуже часто абітурієнти не можуть визначитись щодо майбутньої кар'єри та обирають фах наосліп. У такому випадку вони не лише не враховують той факт, що потрібно буде відповідати вимогам професії, яку вони оберуть, а й нехтують при цьому власними інтересами та здібностями. Очевидно, що професія «економіст» не підійде імпульсивній людині, яка недостатньою мірою володіє математичними та аналітичними здібностями, оскільки цей фах передбачає наявність уміння концентруватись для збору, обробки та впорядкування великих об'ємів інформації.

Праці А. Абрамової [2], Т. Любімової [13], Г. Полякової [16] та ін. присвячені розв'язанню проблеми невідповідності рівня готовності майбутніх економістів кваліфікаційним характеристикам професії. Серед основних вимог до професії «економіст» виокремимо зосередженість, відповідальність, дисциплінованість, цілеспрямованість, оперативність (швидке реагування у різноманітних ситуаціях), ділову завзятість і наполегливість, педантичність, ерудованість, упевненість у собі та у прийнятих рішеннях, урівноваженість, прагнення до постійного особистісного зростання, до опанування нових форм комунікативної взаємодії, до освоєння економічної термінології та вдосконалення форм спілкування. Відповідність цим вимогам свідчатиме про обдуманість прийнятого рішення, зрілість його особистості та, найголовніше, визначить його рівень його готовності до здійснення конструктивного професійного діалогу відповідно до соціокультурних умов і комунікативної ситуації.

Нагальною потребою сьогодення та запорукою готовності до професійно-комунікативної

діяльності є необхідність урахування потенційним фахівцем економічного профілю наявності чи відсутності у нього низки здібностей та якостей, які у майбутньому сприятимуть або ж ускладнюватимуть успішність виконання професійних завдань.

Для молодих людей, які вагаються у виборі майбутнього фаху, професіограма є орієнтиром у переліку вимог до особистості професіонала та своєрідною перепусткою у спільноту фахівців. Тому, зважаючи на впровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців та враховуючи підвищені вимоги сучасного ринку праці до економістів, що зумовлені рівнем науково-технічного прогресу й економічного розвитку країни, темпами інфляції, рівнем конкуренції, політичною стабільністю і соціально-культурними факторами, виникла об'єктивна необхідність доповнити професіограму економіста низкою здібностей, якостей, знань, умінь і навичок з урахуванням зростаючої ролі ділової комунікації та її впливу на результати професійної діяльності фахівця.

На основі результатів аналізу наукової літератури визначено основні компоненти професіограми кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця-економіста, яка відображає його професійні та комунікативні здібності, якості, знання, уміння та навички (рис. 1) [20, с. 107].

Професіограма економіста з позиції ділової комунікації містить інформацію про комплекс професійних та комунікативних здібностей, якостей, знань, умінь, навичок і компетенцій, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної і професійно-комунікативної діяльності.

Комунікативні здібності, якості, знання, уміння та навички, ефективність реалізації яких виявляється у досягненні поставлених цілей учасниками ділових нарад чи переговорів, є невід'ємною складовою професійних здібностей, якостей, знань, умінь і навичок майбутнього економіста, будучи засобом їх реалізації та взаємної координації. Повноцінне спілкування економіста повинно супроводжуватись швидким орієнтуванням у мовному середовищі, умінням правильно спланувати своє мовлення і володінням адекватними засобами для передачі його змісту.

Професіограма повинна стати своєрідним орієнтиром, відповідно до якого випускник школи зможе свідомо обрати майбутню професію. При цьому він обміркує та усвідомить вагомість та складність завдань, які йому доведеться виконувати у реальному трудовому процесі, та, найголовніше, оцінить стан власної готовності як у професійній, так і в комунікативній площині до якісного виконання цих завдань.

Висновки... Отож, за основу в підготовці майбутніх економістів до іншомовного професійного спілкування було взято положення про особливості розвитку психіки людини, сутність комунікативної діяльності та навчально-пізнавальної діяльності. Такий підхід дав змогу також визначити основні чинники готовності майбутніх економістів до іншомовного спілкування в професійних ситуаціях, з-поміж яких:

- сформованість функціональної мовної особистості майбутнього економіста;
- сформованість умінь та навичок професійної мовленнєвої та комунікативної поведінки;
- наявність відповідних професійних та комунікативних здібностей, якостей, знань, умінь і навичок у майбутнього фахівця.

Безперечно, рівень професійно-комунікативної підготовки майбутнього економіста безпосередньо залежить від поєднання гуманітарної освіти та професійної кваліфікації. Лише фахівець з високим рівнем професійних знань, комунікативних навичок, уміння вести дискусію та будувати міжособистісні стосунки спроможний результативно виконувати завдання професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у виокремленні критеріїв та показників визначення рівнів готовності майбутніх економістів до професійного іншомовного спілкування.

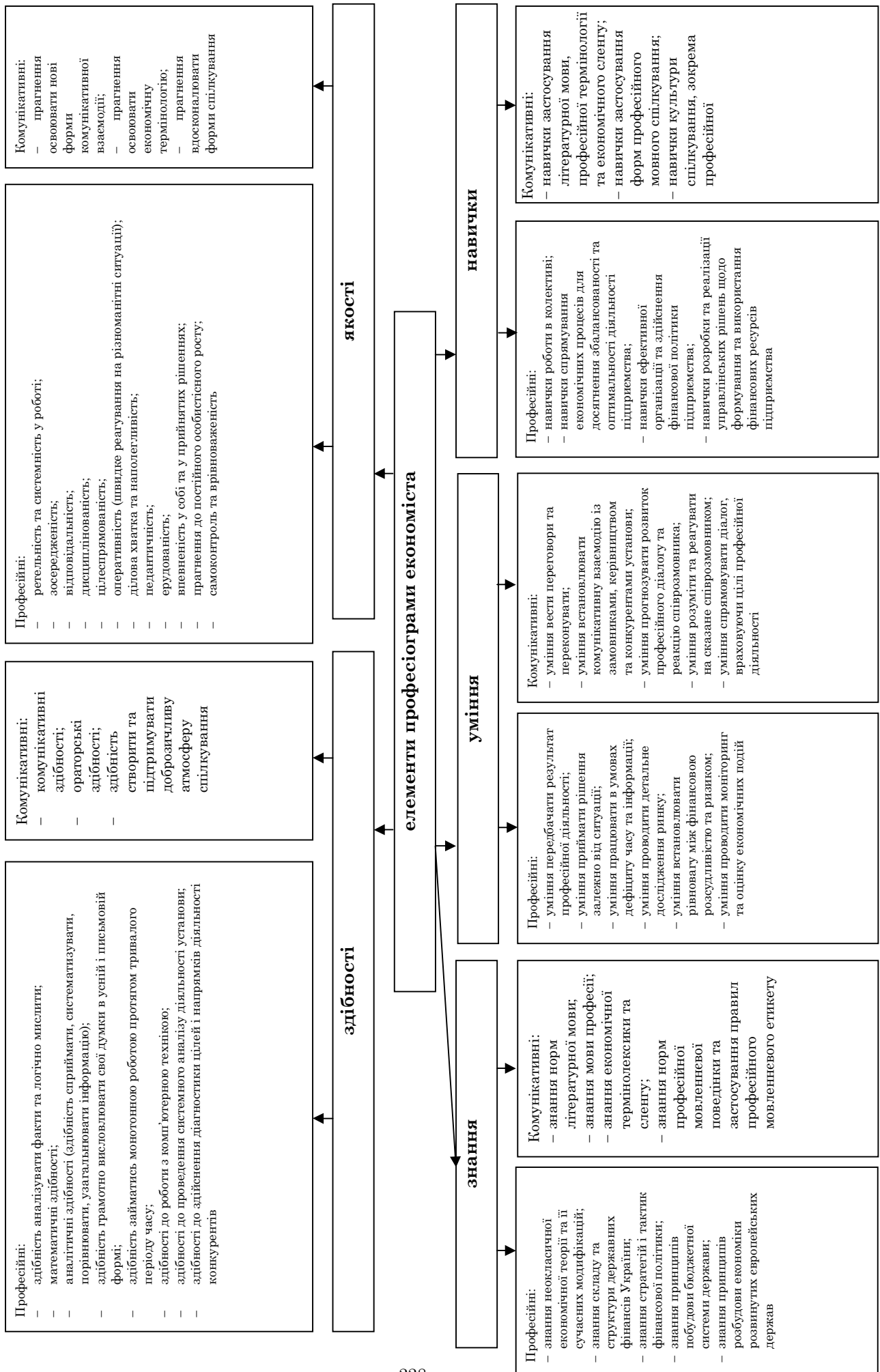

Рис. 1. Професіограма економіста

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш. А. Амонашвили. – К. : Освіта, 1991. – 111 с. / Amonashvili Sh. A. Psihologicheskie osnovy pedagogiki sotrudnichestva [Psychological bases of pedagogy of cooperation]. Kyiv: Osvita, 1991, 111 p. [in Russian]
2. А. Я. Психология: описания психологических тестов, тестирование он-лайн, тренинги, упражнения, статьи, советы психологов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://azps.ru/>. / А. Я. Psihologija: opisanija psihologicheskikh testov, testirovanie on-lajn, treningi, uprazhnenija, stat'i, sovety psihologov [Psychology: descriptions of psychological tests, online test, training, exercises, articles, advices of psychologists]. Retrieved from: <http://azps.ru/>. [in Russian]
3. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: учебник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с. / Batsevych F. S. Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Fundamentals communicative linguistics]. Kyiv: Akademiia, 2004, 344 p. [in Ukrainian]
4. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. – М.: Наука, 1978. – 311 с. / Bobneva M. I. Social'nye normy i reguljacija povedenija [Social norms and regulation of behavior]. Moscow: Nauka, 1978, 311 p. [in Russian]
5. Богин Г. И. Типология понимания текста / Г. И. Богин. – Калинин: КГУ, 1986. – 86 с. / Bogin G. I. Tipologija ponimaniya teksta [Typology of understanding of the text]. Kalinin: KGU, 1986, 86 p. [in Russian]
6. Гапоненко Л. П. Імітаційно-ігровий підхід у формуванні готовності студентів до іншомовного спілкування / Л. П. Гапоненко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2002. – Вип. 4-5. – С. 53–56. / Haponenko L. P. Imitatsiino-ihrovyi pidkhid u formuvanni hotovnosti studentiv do inshomovnoho spilkuvannia [Imitating-game approach in formation of students' readiness to foreign language communication]. Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho, 2002, Vyp. 4-5, pp. 53–56. [in Ukrainian]
7. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 173 с. / D'jachenko M. I., Kandybovich L. A. Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatel'nosti [Psychological problems readiness for the activity]. Minsk : BGU, 1976, 173 p. [in Russian]
8. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 159 с. / Zhinkin N. I. Rech' kak provodnik informacii [Speech as a conductor of information]. Moscow: Nauka, 1982, 159 p. [in Russian]
9. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – 7-ме вид., виправлене. – Донецьк: СПД ФО Сердюк В. І., 2005. – 448 с. / Zubkov M. H. Suchasna ukrainska dilova mova [Modern Ukrainian business language]. Donetsk: SPD FO Serdiuk V. I., 2005, 448 p. [in Ukrainian]
10. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с. / Karaulov Ju. N. Russkij jazyk i jazykovaja lichnost' [Russian language and linguistic personality]. Moscow: Nauka, 1987, 263 p. [in Russian]
11. Кулюткин Ю. Н. Моделирование педагогических ситуаций / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская // Вопросы психологии. – 1984. – № 5. – С. 41–44. / Kuljutkin Ju. N., Suhobskaia G. S. Modelirovanie pedagogicheskikh situacij [Modelling of pedagogical situations]. Voprosy psihologii, 1984, № 5, pp. 41–44. [in Russian]
12. Ломов Б. Ф. Категории деятельности и общения в психологии / Б. Ф. Ломов // Вопросы философии. – 1979. – № 8. – С. 34–47. / Lomov B. F. Kategorii dejatel'nosti i obshhenija v psihologii [Categories of activity and communication in psychology]. Voprosy filosofii, 1979, № 8, pp. 34–47. [in Russian]
13. Любимова Т. Г. Экономические интересы и механизм их реализации / Т. Г. Любимова. – Одесса: ОПУ, 1993. – 156 с. / Ljubimova T. G. Jekonomicheskie interesy i mehanizm ih realizacii [Economic interests and the mechanism of their implementation]. Odessa: OPU, 1993, 156 p. [in Russian]
14. Максименко С. Д. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності) / С. Д. Максименко, О. М. Пелех // Рідна школа. – 1994. – № 3/4. – С. 68–72. / Maksymenko S. D., Pelekh O. M. Fakhivtsia potribno modeliuvaty (Naukovi osnovi hotovnosti vypusknika pedvuzu do pedahohichnoi diialnosti) [It is necessary to model a specialist]. Ridna shkola, 1994, № 3/4, pp. 68–72. [in Ukrainian]
15. Сухих С. А. Репрезентативная сущность личности / С. А. Сухих, В. В. Зеленская // Филологические науки. – 1992. – № 1. – С. 86–93. / Suhih S. A., Zelenskaja V. V. Reprezentativnaja sushhnost' lichnosti [Representative nature of identity]. Filologicheskie nauki, 1992, № 1, pp. 86–93. [in Russian]
16. Полякова Г. А. Адаптивное управление навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Г. А. Полякова; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с. / Poliakova H. A. Adaptivne upravlinnia navchalnym protsesom v umovakh zahalnoosvitnoho kompleksu : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk [Adaptive management of educational process in conditions of general education complex] / H. A. Poliakova; Tsentr. in-t pisljadiplom. ped. osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2003, 20 p. [in Ukrainian]
17. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с. / Ukrainska mova. Korotkyi tлумachnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv [A short glossary of linguistic terms] / Za red. S. Ya. Yermolenko. Kyiv: Lybid, 2001, 224 p. [in Ukrainian]
18. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М.: Русский язык, 2002. – 216 с. / Formanovskaja N. I. Rechevoe obshhenie: kommunikativno-pragmaticeskij podhod [Speech communication: communicative-pragmatic approach]. Moscow: Russkij jazyk, 2002, 216 p. [in Russian]
19. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М.: Высшая школа,

1989.– 159 с. / Formanovskaja N. I. Rechevoj jetiket i kul'tura obshhenija [Speech etiquette and culture of communication]. Moscow: Vysshaja shkola, 1989, 159 p. *[in Russian]*

20.Ярошук І. Д. Підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ярошук Ірина Дмитрівна. – Тернопіль, 2010. – 250 с. / Yaroshchuk I. D. Pidhotovka maibutnikh ekonomistiv do profesiinoho spilkuvannia u protsesi vuvchennia humanitarnykh dystsyplin [Preparation of the future economists to professional communication in process of study of Humanitarian Disciplines] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Ternopil, 2010, 250 p. *[in Ukrainian]*

Дата надходження статті: «28» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «18» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Чайка В. – доктор педагогічних наук, професор

Вихрущ А. – доктор педагогічних наук, професор

Ярошук Ірина – доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації Тернопільського національного економічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: yariryna@mail.ru.

Yaroshchuk Iryna – assistant professor of the department of foreign languages and professional communication of Ternopil National Economic University, candidate of pedagogics, assistant professor, e-mail: yariryna@mail.ru.

Блашків Ольга – доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, кандидат філологічних наук, доцент, e-mail: olha_ua@mail.ru.

Blashkiv Olha – assistant professor of the department of documentation science, information activity and Ukrainian studies of Ternopil National Economic University, candidate of philology, assistant professor, e-mail: olha_ua@mail.ru.